

Ank. till Riksd. kansli den 9 maj 1899 kl. 3 e. m.

N:o 100.

Utlåtande, i anledning af väckt motion i fråga om upphörande af det från viss jord i Skåne, Halland och Blekinge utgående landgillet, äfven kalladt smörränta.

(I. A.)

I en inom Andra Kammaren väckt, till statsutskottet remitterad motion (n:o 34) har herr *J. Bengtsson* i Bjernalt föreslagit, att Riksdagen måtte i skrifvelse till Kongl. Maj:t anhålla om vidtagande af åtgärder till en fullständig utredning angående det från viss jord, de s. k. Halländska kyrkohemmanen, i Halland äfvensom det från viss jord i Skåne och Blekinge till kyrkor och presterskap utgående landgillet och smörräntan samt derefter till Riksdagen afgifva det förslag angående deras fullständiga upphörande, hvartill berörda utredning kan föranleda.

Till stöd för sitt förslag har motionären hufvudsakligen anfört följande:

Genom lagen den 2 december 1892 om afskrifning af grundskatterna hade våra uråldriga skatteförhållanden underkastats en genomgripande förändring. En viktig grundsats hade fastslagits genom ifrågavarande lagstiftning: att all jord, oberoende af natur, skulle efter lika och samma grunder beskattas. Genom grundskatteafskrifningen hade väl i hufvudsak

berörda syfte vunnits, men på grund af den olika historiska utvecklingen i det egentliga Sverige och de fordom danska provinserna Skåne, Halland, Blekinge och Bohuslän hade i dessa provinser, trots afskrifningen, en hel del oegentligheter i jordens beskattning kommit att kvarstå. Det vore naturligt, att dessa förhållanden skulle ådraga sig lagstiftarnes uppmärksamhet. Också hade på Kongl. Maj:ts derom framställda propositioner sistförflutne Riksdag beslutat afskrifning af den på viss jord inom Skåne m. fl. provinser hvilande kyrkotionden och upphörande af den i Göteborgs och Bohus län utgående landsskylden äfvensom upphörande af den i Skåne, Halland och Blekinge utgående helgonskylden. Härmed komme nämnda kvarlefvor af ett urgammalt och föråldradt skattesystem att försvinna. I den mån andra med nu nämnda pålagor likartade, från viss jord utgående afgifter ännu kvarstode, borde åtgärder vidtagas för deras upphörande. Denna uppfattning hade äfven Riksdagen förklarat sig hysa. I skrifvelsen om och i hvad mån landsskylden i Bohuslän måtte kunna upphöra, hade nemligen Riksdagen yttrat, att Riksdagen hyste den åsigt, att de uråldriga skatteförhållandena i vårt land, så vidt möjligt, borde ordnas, och det vare sig oegentligheter i skatteväsendet berörde större eller mindre delar af landet, samt att Riksdagen i öfverensstämmelse med denna uppfattning ansåge önskvärdt, att den under benämning landsskyld inom vissa delar af Göteborgs och Bohuslän utgående skatt, som vore en kvarleva af föråldrade skatteformer, måtte kunna försvinna. Med stöd af detta Riksdagens eget uttalande har motionären nu velat fästa Riksdagens uppmärksamhet på den från viss jord i Halland under namn af landgille eller smörränta utgående skatten. Att detta landgille vore af väsentligt samma natur som omförmälda afgifter, om hvilkas upphörande beslut fattats, vore otvifvelaktigt.

Den med reformationen sammanhängande indragningen af kyrkans egendom till kronan hade, enligt hvad motionären vidare anfört, olika omfattning i Sverige och Danmark. I Sverige hade så väl biskoparnes som kyrkornas öfverflödiga egendom äfvensom $\frac{2}{3}$ -delar af tionden indragits; i Danmark hade reduktionen egentligen endast rigtats mot biskoparnes egendom och den dem förbehållna $\frac{1}{3}$ -del af tionden. För Danmarks del hade berörda förhållanden ordnats genom 1537 års kyrkoordinans och Ribe artiklar af år 1542. Vid de fordom danska provinsernas afträdande till Sverige hade ingen förändring skett i det genom omnämnda författningar ordnade förhållandet mellan kronan och kyrkan. Härmed sammanhängde den olikhet i de på jorden hvilande afgifter, som förefunnes

mellan dessa landskap och det egentliga Sverige. Ty då i det egentliga Sverige den från kyrkan indragna tionden och räntorna inginge i grundskatten, och med dennas afskrifning komme att försvinna, vore i de fordom danska provinserna så väl kyrkotionden som en del till kyrkorna anslagna räntor kyrkorna fortfarande förbehållna, och berördes dessa från jorden utgående skatter icke af grundskatteafskrifningen, ehuru de eljest hade samma ursprung som grundskatten.

Smörräntan utgjordes i allmänhet till kyrkorna, men stundom också till presterskapet med olika belopp på olika hemman. Den utginge både från krono-skatte och frälsehemman. Numera erlades den icke in natura, utan löstes efter medelmarkegångspriset. Huru denna från viss jord i Halland, de s. k. Halländska kyrkohemmanen, under namn af landgille eller smörränta utgående skatten uppkommit, kunde svårligen med full säkerhet utredas. Med landgille förstodes ju i allmänhet den afgift, som brukaren af annans jord hade att till jordegaren erlægga. Och landgillet, så fattadt, sammanföll med den från viss jord i Göteborgs och Bohus län utgående landsskylden, som ju närmast vore en afgift till kyrkan från densamma tillhörigt jordområde. Kammarkollegium hade i sitt utlåtande i fråga om upphörande af landsskylden erinrat, att den företedde åtskilliga beröringspunkter med landgillet i Skåne, Halland och Blekinge. Detta vore riktigt endast i den mån landgillet utginge såsom ersättning för ett oftast till läge och storlek okänt, kyrkan tillhörigt jordområde, som vanligen benämnes »fästa». Emellertid kunde det genom Falkmans undersökning om de s. k. Halländska kyrkohemmanen anses vara till fullo bevisadt, att rätt till landgille icke nödvändigt grundade sig på eganderätt till den jord, från hvilken landgillet utginge. På ett öfvertygande sätt hade han nemligen visat, att i Lunds Landebok, som upprättades för att lemna upplysning om kyrkornas och presterskapets egendom, beskrifning alltid lemnades på jorden, om kyrkan hade eganderätt både till jorden och det derifrån utgående landgillet, samt att, då endast landgillet omnämndes, kyrkan ej heller gjorde anspråk på den jord, från hvilken detsamma utgick. Hvad den s. k. smörräntan anginge, så erlades den också i de flesta fall, utan att såsom grund för dess utgörande kunde åberopas någon som helst eganderätt till hemmanet i dess helhet, på hvilket den hvilade, eller visst inom detsamma beläget område, s. k. »fästa». I sjelfva verket borde en närmare undersökning kunna visa, att smörräntan oftast hade samma ursprung som tionden. I förut omnämnda 1537 års kyrkoordinans hette det nemligen, då föreskrift lemnades om

tiondens utgörande: »dock skola de uti Halland, Blekinge och Lister, som icke gifva sädestionde, betala smörtionde eller annat, som de af gammal tid gjort hafva». Af denna föreskrift framginge, enligt motionärens förmenande otvetydigt, att smörräntan vore att likställa med tionden.

Möjligen kunde äfven smörräntan i vissa fall vara likartad med den i det öfriga Sverige från jorden utgående gamla hemmansräntan, hvilken utgick in natura och stundom äfven erlades i smör. I så fall hade denna ränta blifvit kyrkan förlänad antingen af kronan eller enskilda. Det var icke ovanligt, att hemmansräntor anslogos till kyrkan, och särskildt i Danmark vid reformationens införande hade en del kyrkor fått sina inkomster ökade derigenom, att de försågos med hemmansräntor. Kristian III hade nemligen, som det heter, låtit »rikligen försörja kyrkor, skolor, hospitaler och prester med tillbörligt underhåll, och njöto dessa icke allenast hvad de haft i biskoparnes tid, men de, som icke förr voro tillbörligen försörjde, blefvo nu med mera räntor och underhåll försedde.»

Denna kortfattade öfversigt gifve enligt motionärens åsigt, vid handen, att den från de s. k. Halländska kyrkohemmanen utgående smörräntan stundom vore ersättning för brukandet af en kyrkan tillhörig fästa, men att dock i de flesta fall ingen som helst kyrkans eganderätt förefunnes till den jord, från hvilken smörräntan utginge; och borde den då vara att betrakta såsom en af jorden utgående skatt, i intet afseende olik den vanliga hemmansräntan eller tionden. Endast i det fallet att smörräntan berodde på eganderätt till jord hade, enligt hvad motionären vidare anför, genom kongl. kungörelsen den 22 oktober 1886, angående försäljning af vissa kyrkolägenheter möjlighet beredts den jordegare, inom hvars område en dylik till läge okänd fästa förefunnes, att på vissa vilkor befria sig från erläggande af det från detsamma utgående landgillet.

Dessa under olika namn från viss jord utgående afgifter vore efter motionärens mening föråldrade. De uppbures ej längre af det allmänna rättsmedvetandet. De gifvo ofta anledning till tvister; den till utgifvande af landgille pligtige, som med full eganderätt kommit i besittning af sin jord, kunde icke förlika sig med eller finna rättvist, att å hans jord skulle hvila andra och större bördor än å annan i öfrigt fullkomligt likställd jord.

Till den del smörräntan vore af samma natur som vanliga hemmansräntan eller tionden, fastän kyrkan och presterskapet förbehållen, så syntes det motionären, som om rättvisan och billigheten fordrade, att denna

ränta afskrefves i likhet med hvad redan skett med grundskatten och kyrkotionden, eller att åtminstone någon utväg anvisades, hvarigenom berörda ränta kunde upphöra att utgå. Och syntes det motionären, som om man härvid äfven borde undersöka, huruvida icke beträffande upphörande af den ränta, till grund för hvilken en verklig jordeganderätt förefunnes, mera effektiva bestämmelser kunde uppställas än de i nyss berörda kongl. kungörelse den 22 oktober 1886 angifna; och förestälde sig motionären, att de rörande landsskyldens i Göteborgs och Bohus län upphörande antagna grunder äfven i detta fall borde kunna finna tillämpning.

Då emellertid en fullständig utredning vore af nöden för ett rätt bedömande af detta skatteförhållande, och denna utredning, som för en enskild person erbjöde nästan öfverstigliga svårigheter, endast kunde vinnas genom myndigheternas försorg, så ville motionären framställa det förslag, förevarande motion innefattar.

Till en början har utskottet velat erinra, att ifrågavarande, frivilligt åtagna skatt icke, på sätt motionären antydt, kan vara att hänföra till det slags onera, som inbegripes under benämningen grundskatter, de der med hänsyn till deras uppkomst och beskaffenhet ansetts böra afskrivas.

Landgillet eller smörräntan kan anses vara af två slag. En del utgår från inom visst hemmans egoområde befintlig jordlägenhet, hvars läge i öfrigt numera icke är känt. I afseende å denna afgäld är tillfälle beredt till dess upphörande genom att mellan församlingen och egaren af det hemman, inom hvars område lägenheten finnes, aftal kan uppgöras om lägenhetens försäljning enligt kongl. kungörelsen den 22 oktober 1886.

Det andra slaget af dessa räntor är en afgäld, som ursprungligen vid särskilda tillfällen förlänats kyrkor att utgå af viss jord och som fortfarande kvarstår. Denna afgäld synes närmast vara att förlikna med den från hemman och lägenheter i Göteborgs och Bohus län utgående landskylden, om hvilken kammarkollegium i skrifvelse den 21 december 1894 yttrat, bland annat, att, då den icke utgjorde någon af kronan på kyrkor och presterskap, öfverlåten rättighet, hvarken rättvisa eller billighet syntes kräfva, att den skulle indragas till statsverket mot ersättning af statsmedel, ej heller att staten eljest för dess afskaffande skulle ikläda sig ekonomiska uppoffringar, men att vid sådant förhållande och då vederbörande kyrkor och presterskap måste anses berättigade att allt fortfarande åtnjuta den inkomst, landskylden för dem innebure, annan

utväg ej syntes kollegium vara att anlita för landskyldens upphörande, än att möjlighet beredd vederbörande landskyldsgifvare att friköpa sig från skyldigheten att utgöra landskyld mot erläggande af ett belopp, som motsvarade denna, kapitaliserad.

Kongl. Maj:ts i enlighet härmed till nästlidet års Riksdag aflättna proposition angående landskyldens upphörande blef ock af Riksdagen bifallen.

Anledning till åtgärd från statens sida i fråga om upphörande af landgillet och smörräntan synes för närvarande egentligen ej förefinnas annat än beträffande det sistnämnda slaget af denna afgäld; och en utredning i detta afseende anser utskottet böra åvägabringas för utrönande, hvilka åtgärder lämpligen böra vidtagas för upphörande af detta slag af landgille och smörränta. Då emellertid vid en sådan utredning äfven det andra slaget af förenämnda afgäld måste komma att beröras, torde utredningen böra omfatta äfven dessa räntor, för den händelse deras upphörande skulle kunna befrämjas och särskildt den i ofvannämnda kungörelse af den 22 oktober 1886 omförmälda försäljning af vissa kyrkolägenheter skulle kunna underlättas.

Utskottet hemställer därför,

att Riksdagen, med anledning af herr Bengtssons ifrågavarande motion, må hos Kongl. Maj:t anhålla, att Kongl. Maj:t tacktes låta verkställa utredning angående det från viss jord i Skåne, Halland och Blekinge utgående landgillet eller smörräntan och derefter vidtaga de åtgärder, som till befrämjande af denna afgälds upphörande må befinnas vara af förhållandena påkallade.

Stockholm den 9 maj 1899.

På statsutskottets vägnar:

CHR. LUNDEBERG.